

Legal regulation of the restriction of the right to peaceful assembly: a review of changes and prospects of development

Правове регулювання обмеження права на мирні зібрання: огляд змін і перспективи розвитку

Mariia Filoretova

Key words:

freedom of peaceful assemblies, legal regulation of peaceful assemblies, judicial forms of restriction of peaceful assemblies, subject of informing of holding peaceful assembly.

Ключові слова:

свобода мирних зібрань, правове регулювання мирних зібрань, судові форми обмеження мирних зібрань, суб'єкт сповіщення про проведення мирного зібрання.

Постановка проблеми. Будь-яка особа має право на реалізацію свого основоположного (конституційного) або іншого права. Слід пам'ятати, що така реалізація передбачає обов'язкове існування певних обмежень, відсутність яких ускладнює чи загалом унеможливорює використання особою своїх прав. Вказані обмеження неодмінно мають бути оформлені на законодавчому рівні та відповідати принципу пропорційності.

Викладене вище повною мірою стосується також і права особи на свободу мирних зібрань. Так, за ст. 39 Конституції України право особи на мирні зібрання може бути обмежене за рішенням суду відповідно до закону. Таким законом, в Україні наразі діє Кодекс адміністративного судочинства України (далі – КАС України), до якого нещодавно були внесені зміни, в т. ч. і в частині регулювання відносин, пов'язаних зі встановленням судом обмежень щодо реалізації права на свободу мирних зібрань. Особливості провадження у справах про встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань у редакції КАС України від 15 грудня 2017 р. встановленні у ст. 280, особливості провадження у справах про усунення перешкод і заборону втручання у здійснення права на свободу мирних зібрань – у ст. 281.

У юридичній літературі виділяються такі можливі форми обмеження права на мирне зібрання: 1. повна заборона; 2. обмежувальні заходи; 3. примусове припинення (розпуск) зібрання, що триває¹. Примусове припинення (розпуск) зібрання, що триває, є позасудовою формою обмеження права на мирні зібрання та передбачає втручання правоохоронних органів у процес проведення такого зібрання, у разі втрати останнім мирного характеру.

Стан дослідження. Проблематикою забезпечення права на свободу мирних зібрань в Україні займаються науковці Р. Куйбіда, М. Смокович, Р. Мельник, С. Шкарнега, К. Леонтович та ін. Ними розглядаються такі її актуальні аспекти, як проблемні питання правового регулювання проведення мирних зібрань, особливості судових процедур щодо обмеження мирних зібрань. Однак питання регулювання мирних зібрань після внесення змін до КАС України від 15 грудня 2017 р. ще недостатньо вивчені і проаналізовані, що актуалізує необхідність їх дослідження.

Метою статті є дослідження судових форм обмеження права на мирні зібрання, якими є його повна заборона або обмежувальні заходи проведення мирного зібрання; а також порівняння й аналіз ст. 280–281 КАС України, виявлення законодавчих прогалин у сфері правового регулювання відповідних суспільних відносин, розробка пропозицій щодо удосконалення зазначених правових норм.

¹ Мельник Р.С. Обмеження права на свободу мирних зібрань. Адміністративне право і процес. № 3 (13). 2015. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-13-2015/item/484-obmezhenia-prava-na-svobodu-myrynykh-zibraniy-sutnist-ta-umovy-realizatsii>.

Виклад основного матеріалу. Новелою КАС України у редакції від 15 грудня 2017 р. є встановлення обов'язку позивача (органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування) надсилати копію позовної заяви та доданих до неї документів на адресу електронної пошти, зазначеної в повідомленні про проведення мирного зібрання, й оприлюднювати вказану інформацію на своєму веб-сайті. Вказані дії мають бути підтвердженні доказами їх виконання, що додаються до позовної заяви (ч. 2 ст. 280 КАС України)².

Запровадження цієї норми дозволяє визнавати всі звернення публічними. Зауважимо, що раніше така інформація була закритою, мала таємний характер.

Аналіз національного законодавства у сфері регулювання проведення мирних зібрань свідчить про наявність у ньому деяких прогалин. Так, порядок організації та проведення мирних зібрань тривалий час регулював Указ Президії Верховної Ради СРСР від 28 липня 1988 р. «Про порядок організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій у СРСР», однак інформаційною довідкою Вищого адміністративного суду України (далі – ВАС України) від 01 квітня 2012 р. зазначено, що суди у вирішенні справ щодо обмеження права на проведення мирного зібрання не повинні застосовувати положення Указу 1988 р. щодо процедури отримання дозволу на проведення зібрання. До того ж, Конституційний суд України своїм рішенням від 08 вересня 2016 р. визнав вказаний Указ неконституційним, а відтак таким, що втратив чинність.

Таким чином, наразі відсутня законодавчо встановлена процедура повідомлення про проведення мирного зібрання, як і перелік відомостей, які має надати заявник. Не встановлено також і обов'язок особи зазначити електронну адресу у повідомленні про проведення мирного зібрання, а тому неврегульованим залишається питання наслідків невиконання вказаної вимоги позивачем у зв'язку з відсутністю необхідної інформації.

Нами пропонується усунути вказану законодавчу прогалину шляхом впровадження норми, якою буде передбачено, що за відсутності електронної адреси в повідомленні про проведення зібрання відповідач вважається повідомленим про направлення позовної заяви шляхом оприлюднення останньої на офіційному веб-сайті позивача.

Аналогічний підхід до вирішення цієї проблеми викладений у Постанові Пленуму ВАС України № 7 від 13 березня 2017 р. «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо свободи мирних зібрань» (далі – Постанова). У ній пропонується зазначити у ст. 280 КАС України норму, відповідно до якої за відсутності у позовній заяві поштової адреси відповідача, адреси електронної пошти та інших засобів зв'язку відповідач вважається належним чином повідомленим про звернення із позовною заявою, якщо її оприлюднено на офіційному веб-сайті. А також встановлено, що відсутність у позовній заяві поштової адреси, адреси електронної пошти відповідача не є підставою для залишення такої позовної заяви без руху, якщо таку інформацію не зазначено в повідомленні про проведення мирного зібрання³.

Ми підтримуємо позицію Пленуму ВАС України, відповідно до якої оприлюднення ухвали про відкриття провадження у справі щодо обмеження реалізації права на мирні зібрання на офіційному веб-сайті суду необхідно вважати належним повідомленням про дату, час і місце розгляду справи у разі відсутності у позовній заяві поштової, електронної адреси відповідача або інших засобів зв'язку.

Питання щодо процедури сповіщення про проведення зібрання є найбільш дискусійним. Так, відповідно до ст. 39 Конституції України громадяни мають сповіщати органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування про проведення зібрання⁴. До того ж, КАС України передбачено, що суб'єктом звернення до суду з питань встановлення обмежень чи заборон щодо проведення мирних зібрань є органи виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 280 КАС України)⁵. Однак широке законодавче визначення адресата сповіщення про проведення мирних заходів, на нашу думку, є суперечливим з огляду на таке.

² Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

³ Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо свободи мирних зібрань: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України № 7 від 13 березня 2017 р. URL: http://www.vasu.gov.ua/userfiles/file/Ple-numVASU/Projekt_zakonu_do_postanovi_7_13_03_2017.pdf.

⁴ Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

⁵ Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

У науці адміністративного права відсутні суттєві розбіжності у визначенні поняття «орган виконавчої влади». Н.П. Матюхіна під органом виконавчої влади розуміє частину державного апарату (організацію), яка має власну структуру та штат службовців, територіальний масштаб діяльності, утворюється в установленому законом або іншими правовими актами порядку і в межах передбаченої компетенції здійснює від імені і за дорученням держави функції державного управління в економічній, соціально-культурній, адміністративно-політичній сферах суспільного життя⁶. Р.С. Мельник і В.М. Бевзенко визначають орган виконавчої влади як основного суб'єкта публічної адміністрації, який безпосередньо уповноважений на виконання приписів законодавства, що і є його основним завданням⁷.

Реалізуючи функції держави, органи виконавчої влади утворюють певну ієрархічну систему, виходячи з принципу інстанційності, у якій кожен орган має своє місце, роль та обсяг повноважень. Систему органів виконавчої влади становлять: 1) Кабінет Міністрів України; 2) центральні органи виконавчої влади (міністерства; служби, агентства, інспекції; центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через відповідних членів Кабінету Міністрів України); 3) місцеві органи виконавчої влади (місцеві державні адміністрації, територіальні органи центрального органу виконавчої влади, які структурно не належать до місцевих державних адміністрацій).

Таке різноманіття органів виконавчої влади викликає питання – який саме з зазначених органів необхідно сповіщати про проведення мирного зібрання?

Аналізуючи законодавчі акти, що визначають правовий статус названих суб'єктів, ми можемо констатувати, що діяльність усіх органів виконавчої влади ґрунтується на принципах забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, а також пріоритетності прав людини. Проте тільки у деяких із них закріплено повноваження щодо прийняття та розгляду ними повідомлень про проведення мирних зібрань. Такими є норми Закону України (далі – ЗУ) «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV та ЗУ «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР.

Згідно з ЗУ «Про місцеві державні адміністрації» від 09 квітня 1999 р. № 586-XIV на місцеві державні адміністрації покладається обов'язок забезпечення у межах і формах, визначених Конституцією і законами України, законності і правопорядку, додержання прав і свобод громадян у межах адміністративно-територіальної одиниці (п. 1 ч. 1 ст. 13). Вказаний Закон наділяє місцеві державні адміністрації функціями здійснення державного контролю на відповідній території за додержанням громадського порядку⁸.

Конституцією України передбачено можливість делегування повноважень органами виконавчої влади органам місцевого самоврядування (ст. 143 Конституції України)⁹. Суть делегування полягає в децентралізації, перенесенні центру прийняття рішень із рівня органу виконавчої влади на рівень місцевого самоврядування. До того ж, делегування повноважень є однією з форм економії фінансових і людських ресурсів, оскільки виключає необхідність створення поряд з органами місцевого самоврядування ще структури державної виконавчої влади¹⁰.

Система органів місцевого самоврядування в Україні представлена територіальною громадою; сільськими, селищними, міськими, районними й обласними радами; сільським, селищним, міською головою; виконавчими органами сільської, селищної, міської ради. Організація такої системи та здійснення представництва інтересів територіальних громад відбувається з урахуванням поділу України на адміністративно-територіальні одиниці.

ЗУ «Про місцеве самоврядування» від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР наділяє органи місцевого самоврядування власними та делегованими повноваженнями. Серед делегованих повноважень органів місцевого самоврядування, а саме їх виконавчих органів, у сфері забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян є вирішення відповідно до закону питань про проведення зборів, мітингів, маніфестацій і демонстрацій, спортивних, видовищних та інших масових заходів;

⁶ Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х.: Право, 2013. С. 75–76.

⁷ Загальне адміністративне право: навч. посіб. / за заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваіте, 2014. С. 139.

⁸ Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 р. ВВР України. 1999. № 20/21.

⁹ Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

¹⁰ Корнієнко М. Місцеве самоврядування та «урядова вертикаль». Місцеве самоврядування. 1997. № 3–4. С. 37–41.

здійснення контролю за забезпеченням під час їх проведення громадського порядку (пп. 3 п. б ч. 1 ст. 38)¹¹. Отже, адресатом сповіщення про проведення мирного зібрання є саме виконавчі органи місцевого самоврядування.

В українському законодавстві ми зустрічаємо окремі суперечності щодо встановлення права та порядку проведення й обмеження мирних зібрань. У ЗУ «Про столицю України – місто-герой Київ» від 15 січня 1999 р. № 401-XIV передбачено право Київської міської ради визначати порядок організації та проведення недержавних масових громадських заходів політичного, релігійного, культурно-просвітницького, спортивного, видовищного та іншого характеру¹². Однак закріплення вказаної норми суперечить чинному законодавству України, а також позиціям, висловленим Європейським судом з прав людини, які передбачають встановлення порядку організації та проведення мирних зібрань виключно на законодавчому рівні. Рішення органів місцевого самоврядування чи інші правові акти не можуть слугувати підставою для проведення чи обмеження у проведенні мирних зібрань. Існування таких місцевих нормативних актів суперечить ст. 39 Конституції і можуть бути скасовані в порядку адміністративного судочинства. Тому ми висловлюємо пропозицію про виключення такої норми зі вказаного Закону.

Метою завчасного сповіщення про проведення мирного зібрання є виконання державою своїх позитивних зобов'язань і гарантування безпечної та комфортної реалізації громадянами свого права.

Звернемо увагу, що безпосереднє забезпечення громадського порядку під час зібрань здійснює Національна поліція України. ЗУ «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 р. № 580-VIII до завдань поліції відносить забезпечення публічної безпеки і порядку, охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави¹³.

Питання щодо суб'єкта сповіщення про проведення мирного зібрання стало предметом обговорення під час підготовки програмного документа «Свобода мирних зібрань в Україні: пошук оптимальної моделі регулювання» Democracy Reporting International (DRI) та Центром політико-правових реформ, у розробці якого брали участь представники судової гілки влади, національної поліції, органів місцевого самоврядування, а також громадськості.

З цього питання сторонами висловлювалися різні позиції щодо визначення адресата сповіщення мирного зібрання. Ними називалися органи місцевого самоврядування, їх виконавчі органи, спеціальні відділи у місцевих державних адміністраціях, органи національної поліції¹⁴. Ми підтримуємо висловлений погляд, що найоптимальнішим адресатом сповіщення про проведення мирного зібрання є органи Національної поліції.

Така позиція вбачається найбільш доцільною з огляду на таке. По-перше, саме органи поліції залучаються для забезпечення порядку під час зібрань. По-друге, органи поліції працюють безперервно і цілодобово, що дає можливість організаторам заходів надсилати повідомлення про проведення зібрання у будь-який час, а правоохоронним органам – своєчасно й оперативно реагувати на такі повідомлення.

Ще одним позитивним кроком у регулюванні відносин щодо обмеження проведення мирних зібрань є закріплення принципу пропорційності на законодавчому рівні.

Принцип пропорційності належить до Керівних принципів щодо свободи об'єднань, а також закріплений в Європейській конвенції захисту прав та основоположних свобод людини і громадянина та Міжнародному пакті про громадянські та політичні права. Зміст вказаного принципу зводиться до забезпечення рівноваги між характером і ступенем втручання, з одного боку, та причиною такого втручання – з іншого. У процесі досягнення органами влади законних цілей перевагу слід віддавати заходам, що передбачають найменший рівень втручання¹⁵.

¹¹ Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

¹² Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 11. Ст. 79.

¹³ Про національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

¹⁴ Свобода мирних зібрань в Україні: пошук оптимальної моделі регулювання. Центр політико-правових реформ. URL: <http://qps.ru/Damfr>.

¹⁵ Руководящие принципы по свободе мирных собраний / Бюро по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) ОБСЕ. Warsaw: БДИПЧ ОБСЕ, 2011. 194 с.

Вказані положення знайшли своє відображення у редакції ст. 280 КАС України від 15 грудня 2017 р., у якій не лише передбачено обов'язок участі позивача (органу виконавчої влади, органу місцевого самоврядування) у судовому засіданні, а й також обов'язок обґрунтовувати необхідність встановлення обмеження щодо реалізації права на свободу мирних зібрань і пропорційність запропонованого способу обмеження¹⁶. Тобто на державу покладено тягар доказування того, що обмеження переслідують законну мету, якої неможливо досягнути за допомогою заходів, пов'язаних із меншим втручанням. Окрім цього, законодавцем регламентовано складові частини судового рішення про обмеження мирного зібрання, відтак обов'язком суду є зазначення необхідності та пропорційності обраного способу обмеження.

Якщо держава несе тягар доказів необхідності її втручання в гарантоване право, суд повинен дослідити надані факти для того, щоб визначити: чи було конкретне втручання (спосіб, масштаб і т. ін.) у свободу конкретної особи справді необхідним. Чи не перевищила держава допустимих меж втручання?

Принцип пропорційності є актуальним і для українського законодавства, його високо оцінюють вітчизняні правники. Д.С. Пахомов зазначає, що у практиці Європейського суду з прав людини триває постійний пошук балансу між правом на свободу мирних зібрань і допустимістю втручання й обмеження цієї свободи. На його думку, він спрямований, з одного боку, на недопущення обмеження цього права, а з іншого – на протидію зловживанням цим правом¹⁷.

Для правильного застосування судами принципу пропорційності важливе значення має тест на пропорційність. Він має двоетапну структуру. На першому етапі суд повинен встановити, що владними діями обмежене певне право. На другому етапі влада повинна надати докази суду, що вона переслідувала певну легітимну мету і що обмеження було пропорційне цій меті.

С.П. Погребняк зазначає, що тест на пропорційність включає в себе три критерії: по-перше, засіб, призначений для досягнення мети влади, повинен підходити для досягнення цієї мети (доречність); по-друге, з усіх підходящих має бути обрано той засіб, який найменшою мірою обмежує право приватної особи (необхідність); по-третє, збиток приватній особі від обмеження її права повинен бути пропорційний вигоді уряду щодо досягнення поставленої мети (пропорційність у вузькому сенсі)¹⁸.

Ще однією новелою КАС України є запровадження ефективного апеляційного оскарження рішень щодо обмеження мирного зібрання. КАС України, в редакції, що діяла до внесення змін від 15 грудня 2017 р., передбачалося, що постанова суду у досліджуваній категорії справ мала виконуватися негайно. Водночас апеляційне оскарження такого рішення могло тривати декілька місяців, що фактично позбавляло організатора можливості завчасного оскарження заборони. Тобто, відміна заборони могла відбутися значно пізніше, аніж заплановано захід.

Наразі апеляційну скаргу на судові рішення може бути подано протягом 24 годин із наступного дня після його проголошення. Суд апеляційної інстанції розглядає апеляційну скаргу також упродовж двох календарних днів після закінчення строку апеляційного оскарження.

Висновок. Проведене дослідження дозволяє зробити висновки, що зміни, внесені до КАС України в частині захисту права на мирні зібрання, є прогресивними та такими, що дозволять на більш якісному рівні розглядати справи про захист такого права у судовому порядку.

Однак деякі законодавчі положення потребують уточнення. Нами запропоновано доповнити КАС України нормами щодо належного повідомлення відповідача про подання позовної заяви шляхом оприлюднення позовної заяви на офіційному веб-сайті відповідача, а призначення справи до розгляду – на веб-сайті суду; виключити з ЗУ «Про столицю України – місто-герой Київ» норми, що дозволяють органу місцевого самоврядування приймати правові положення щодо регулювання проведення мирних зібрань на місцевому рівні; визначити єдиним адресатом сповіщення про проведення мирного зібрання органи Національної поліції України.

На нашу думку, висловлені пропозиції сприятимуть більш якісному правовому регулюванню у сфері проведення й обмеження у проведенні мирних зібрань.

¹⁶ Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.

¹⁷ Пахомов Д.С. Обмеження права на свободу мирних зібрань у практиці Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 30 (2). С. 193–196.

¹⁸ Фулей Т.І. Свобода мирних зібрань: наук.-метод. посіб. для суддів. Київ: Фенікс, 2014. С. 61.

Анотація

Досліджено стан правового регулювання права на свободу мирних зібрань і його обмеження в Україні. Проаналізовано зміни та законодавчі прогалини з цього питання в Кодексі адміністративного судочинства України. Розроблено пропозиції до чинного законодавства з метою удосконалення правового регулювання забезпечення реалізації права на мирні зібрання.

Summary

The article deals with the state of legal regulation of the right to freedom of peaceful assembly and its restriction in Ukraine. The changes and legislative gaps on this issue in the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine are analyzed. The author develops the proposals to the current legislation in order to improve the legal regulation of the implementation of the right to peaceful assembly.

Використана література:

1. Мельник Р.С. Обмеження права на свободу мирних зібрань. Адміністративне право і процес. № 3 (13). 2015. URL: <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-13-2015/item/484-obmezhenia-prava-na-svobodu-myrynykh-zibran-sutnist-ta-umovy-realizatsii>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
3. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України щодо свободи мирних зібрань: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України № 7 від 13 березня 2017 р. зібрань. URL: http://www.vasu.gov.ua/user-files/file/PlenumVASU/Proekt_zakonu_do_postanovi_7_13_03_2017.pdf.
4. Конституція України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
5. Адміністративне право України: підручник / за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуй. Х.: Право, 2013. 656 с.
6. Загальне адміністративне право: навч. посіб. / за заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваіте, 2014. 376 с.
7. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09 квітня 1999 р. ВВР України. 1999. № 20/21.
8. Корнієнко М. Місцеве самоврядування та «урядова вертикаль». Місцеве самоврядування. 1997. № 3–4. С. 37–41.
9. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21 травня 1997 р. № 280/97-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
10. Про столицю України – місто-герой Київ: Закон України від 15 січня 1999 р. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1999. № 11. Ст. 79.
11. Про національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
12. Свобода мирних зібрань в Україні: пошук оптимальної моделі регулювання. Центр політико-правових реформ. URL: <http://qps.ru/Damfr>.
13. Руководящие принципы по свободе мирных собраний / Бюро по демократическим институтам и правам человека (БДИПЧ) ОБСЕ. Warsaw: БДИПЧ ОБСЕ, 2011. 194 с.
14. Пахомов Д.С. Обмеження права на свободу мирних зібрань у практиці Європейського суду з прав людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 30 (2). С. 193–196.
15. Фулей Т.І. Свобода мирних зібрань: наук.-метод. посіб. для суддів. Київ: Фенікс, 2014. 112 с.

Mariia Filoretova,

Postgraduate Student of the Department of Administrative Law
Taras Shevchenko National University of Kyiv